

Statsminister

Gro Harlem Brundtland

Oslo Arbeiderparti, Samfunnssalen - 16.september 1991

Presentasjon av Programrådet

"NORGE I ET NYTT EUROPA"

Partifeller,

I dag åpner Arbeiderpartiet en programdebatt med langsiktige perspektiver - "Norge i et nytt Europa" - ja vi kunne like gjerne ha kalt det "Sosialdemokratiet i et nytt Europa". De store utfordringene vi står overfor både som nasjon og som parti handler om demokrati og styring i en ny internasjonal virkelighet. Vi står ved en skillevei i vårt eget land, i Norden og i Europa. Nettopp derfor er debatten grundig forberedt; nettopp derfor bestemte vi disposisjonen for dette debattheftet alt på Landsmøtet i 1990.

Hva det dreier seg om, er hva slags samfunn vi vil ha, hva slags kurs vi velger for å få gjennomslag for våre verdier. Vår debatt handler om hvilke svar sosialdemokratiet skal gi på de utfordringene som folk møter i sin egen hverdag. Vi vet at vi ikke kan rive den norske hverdagen løs fra omverden - vi har alltid sett sammenhengen mellom nasjonal identitet og internasjonalt samarbeid i dette partiet.

Rådslaget vi nå tar fatt på blir kanskje den viktigste politiske diskusjonen i norsk arbeiderbevegelse siden den 2. verdenskrig. Det er klart at dette forplikter. Det blir også den bredeste debatten vi har tatt siden vi diskuterte demokrati i hverdagen for over 20 år siden. Derfor må vi alle ta denne oppgaven alvorlig - og ingen bør falle for fristelsen til å hoppe bukk over

viktige spørsmål.

For faktum er jo at samfunnet vårt vil stå overfor løpende veivalg på hele 1990-tallet. Det handler om hvordan vi som et lite land skal greie å sikre en trygg fremtid for oss selv og for kommende generasjoner. Intet mindre enn det er det vi setter på dagsorden. Det dreier seg selvfølgelig om noe mye mer enn et ja eller nei til EF.

Likevel er det mange som ikke vil se dette. Under presentasjonen av debattopplegget fikk jeg igjen spørsmål om hva jeg og den øvrige partiledelsen mener om norsk medlemskap i EF. La meg derfor gjøre det helt klart fra begynnelsen, slik at vi slipper unødvendig terping på dette: Ingen skal få beskjed ovenfra om hva de skal mene. Når vi inviterer til debatt - ja da skal partimedlemmene få tid til å tenke sammen, med basis i våre felles verdier, prinsipper og holdninger.

Hva slags debatt ville det være dersom partiledelsen trakk sine konklusjoner fra dag én? Vi vet at mange er usikre. Nå har vi et bredt anlagt materiale som kan underbygge mange ulike konklusjoner. Det er mange spørsmål som reises fra Sentralstyrets side. Og mer dere; her har Sentralstyret vært styringsgruppe og programkomite også for rådslaget. Takhøyden er meget høy. Nå kan folk lese, reflektere, kritisere, delta i studiesirkler og diskutere. Ledelsen skal delta i diskusjonen med sine spørsmål og vurderinger, men først og fremst skal vi lytte til medlemmenes diskusjoner og konklusjoner. Fristen for skriftlige innspill er satt til 1. april. Utpå nyåret skal fylkespartiene gjøre sine vurderinger. Derfor er min anbefaling at ethvert press innenfra eller utenfra om at man skal trekke konklusjoner før spørsmålene er stilt, de bør vi kort og godt avvise.

Sosialdemokrati betyr vilje til forandring, viljen til å tenke nytt, og ha tro på at det nytter, at mennesket kan forme sin egen fremtid. Men da må vi også

ha viljen og evnen til å stille de rette spørsmålene, selv om de kan være ubehagelige, konfliktfylte og vanskelige å besvare. Vi må finne ut hvor konfliktene ligger, og vi må sammen finne ut hvordan de best kan løses. Det er ikke da verdiene våre - men samfunnet rundt oss som har forandret seg. Det er dette vi tar konsekvensen av. Det er den analysen vi må gjøre sammen: Hva betyr våre verdier i en ny virkelighet, og i en ny fremtid?

Våre grunnleggende verdier har alltid vært Frihet, Likhet og Solidaritet. Hvordan skal vi sørge for at disse verdiene får gjennomslag også i fremtiden? Hvordan kan vi sikre et samfunn med en bærekraftig utvikling? Hvordan kan vi sikre et samfunn som har en sunn økonomi og hvor alle er i arbeid? Hvordan sikrer vi et samfunn som ivaretar barnas behov og oppvekstvilkår og som har omsorg og omtanke for syke, uføre og eldre? Hvordan deltar vi best i aktivt samspill mellom land for å fremme fred og sikkerhet i verden?

Partifeller - dette er jo helt fundamentale spørsmål, og det er arbeidet med denne helheten det spilles opp til i vårt dokumentet. Våre svar skal legge grunnlaget for vår politikk - for dette er et programrådslag for de kommende 10 år. Behovet for dette rådslaget er slett ikke svekket gjennom de erfaringene vi nå har bak oss i de siste ukene og månedene. Snarere tvert om. Vi opplever at partier som har hatt svarene klare i mange år - som har hatt dem klare siden 1972 - ikke trenger noen debatt, heller ikke i lys av at vi går inn i en ny tid, i møte med sterke endringer i hele vår verdensdel. Disse partiene plasserer seg til kamp på hver sin side av det jeg vil kalle den søkende, tenkende og spørrende gruppen - med slagord der det ikke gis rom for diskusjon og der det ikke stilles spørsmål. Vi ser hvordan dette arter seg - det kastes ut én-linjes påstander i svart/hvitt. Og hva skjer? Noen blir gjennom dette engasjert til strid, men jammen er det enda flere som passiviseres når det gjelder å ta stilling til vår fremtid.

Sannheten er at vi må møte 90-årenes utfordringer uansett hvilken tilknytningsform vi velger til EF. Som et ansvarlig parti vet Arbeiderpartiet at det ikke finnes enkle standardsvar, at det ikke nytter å ønske seg til resultater. Vi ser det kan være fristende å velge en kortsiktig strategi for å høste partipolitisk gevinst - særlig når man føler seg ganske trygg på at man slipper å "levere". Men Arbeiderpartiet har aldri - og vil aldri - definere seg fristilt fra et nasjonale styringsansvar.

Gjennom 1980-tallet opplevet vi at mange av etterkrigstidens styringsvirkemidler ikke gav samme resultater som før - det gjelder i rentepolitikken, i kredittpolitikken, i arbeidet for å trygge sysselsettingen. Med vår åpne økonomi berøres vi direkte av de økonomiske og teknologiske forandringene som treffer hele den industrialiserte verden. På område etter område viser det seg at isolerte tiltak i ett enkelt land ikke gir de ønskede resultatene.

Vi opplever avmakt. Andre tar avgjørelsene for oss - eller utviklingen tar avgjørelsene for oss. Det har aldri arbeiderbevegelsen akseptert. Vi har alltid hatt vilje til makt. Ikke makt som mål, men makt som redskap for å vinne frem med våre verdier og holdninger. Det var kampen mot avmakten som gjorde Arbeiderpartiet til den sterkeste politiske kraft i vårt land. Nå må vi diskutere utfordringene og åpent stille spørsmål om hvordan vi best møter dem i en ny tid. Ingen svar er gitt på forhånd.

I debatheftet gis det bred plass til spørsmålet om hele internasjonaliseringen og den teknologiske utvikling. Den er der, uansett. Her opplever vi at landegrensene betyr stadig mindre. Den økonomiske og teknologiske utfordringen fra en ny verdensøkonomi stiller alle land på en historisk prøve. Gårsdagens nasjonale regler var ikke utarbeidet for å møte krefter som virker på tvers av landegrensene. Et eksempel i heftet illustrerer akkurat dette. I 1986 hadde Norsk Hydros gjødselvirksomhet 13.500 ansatte i syv

land. De produserte 9.5 millioner tonn gjødsel. I dag er det ca. 8.000 ansatte som produserer ca. 11 millioner tonn. Med 5.500 færre ansatte produserer de altså 2 millioner tonn mere samtidig som de sparer inn nesten 10% av salgsverdien!

Det har aldri vært mulig å stenge ute den teknologiske utviklingen ved hjelp av grensestasjoner. Riktignok tok det flere tiår før den industrielle revolusjon spredte seg fra England til kontinentet på 1700-tallet. I dag tar det bare måneder eller uker før en industriell nyvinning sprer seg fra kontinent til kontinent. Færre og færre produkter stammer fra ett enkelt land. I stedet er de sammensatt av komponenter fra ulike miljøer og i et industrielt samarbeid over landegrensene. Mange fagorganiserte verden over har fått stifte bekjentskap med dette - gjennom stadig større og mektigere multinasjonale selskaper.

Men vi må samtidig være på vakt mot vanetenkning og vaneforestillinger. På 70- og 80-tallet var det mange som pekte på at internasjonaliseringen foregikk på kapitalens premisser. Gjennom fusjoner og monopoldannelser kunne de multinasjonale selskapene rømme unna konkurranse og skape seg maksimal profitt på bekostning av både effektivitet og velferd. Nå reduseres deres makt fordi de utsettes for større konkurranse i det indre markedet.

På denne bakgrunn stiller debatheftet et viktig spørsmål: Hvordan kan vi sikre akseptable sosiale standarder, miljøpolitikk og ordninger for faglig og politisk innflytelse over det som skjer i dette markedet - som vil motta 90% av vår eksport. Vi trenger felles regler for næringsvirksomhet; for hvordan markedet skal legges til rette, og for hvilke krav som skal stilles til de som skal produsere, selge og handle i dette markedet. Vi må ha felles regler for ikke å stenge ute norske bedrifter.

Vi kan ikke velge oss bort fra mange av de forandringene som nå skjer. EF-

landenes beslutning om gjennomføring av det indre marked var et svar på - og ikke en årsak til de økonomiske og teknologiske utfordringene. Det er utfordringer som gjelder like mye for næringslivet i Norge og de andre EFTA-landene. Vi må møte dem, enten vi velger den ene eller andre form for tilknytning. Og - stikk i strid med hva enkelte forfekter: Omstillingen vil faktisk måtte bli større, også på kort sikt, om vi som eneste nasjon i den europeiske kretsen, velger å snauklippe samarbeidslinjene til våre viktigste markeder. De som snakker om at vi ikke trenger EØS, de bør virkelig bruke tid på dette debatteftet.

I rådslaget får selvsagt miljøutfordringen stor oppmerksomhet. Her er det også lagt fram mye god folkeopplysning om de utfordringene vi alle står over for. Miljøarbeidet blir et hovedanliggende for internasjonal politikk på 90-tallet, ja det vil i seg selv bli en meget viktig drivkraft bak samarbeidet. For ikke på noe område ser vi bedre hvor skadelig delingen av Europa har vært. Miljøskadene og truslene fremover er felles problemer. Men hittil har vi ikke greid å finne løsninger som kan gi forpliktende medansvar og en bærekraftig utvikling.

I vår debatt må vi stille kritiske spørsmål til hva slags økonomisk vekst vi kan akseptere. For det er jo ikke slik at materiell velstand er ensbetydende med livskvalitet. Men nasjonale mål er likevel ikke nok - bærekraftig utvikling kan ikke sees i et nasjonalt perspektiv alene. Derfor må vi diskutere hvordan vi kan bidra til at den farlige utviklingen snus. Vi må se på hvordan vi kan få til et forpliktende internasjonal samarbeid for å stanse miljø-ødeleggelsene. Hva vi får til i Europa er faktisk av avgjørende betydning for resten av verden, ikke minst for forholdet til den tredje verden. I arbeidet for en bærekraftig utvikling har Europa, tross alle vansker, et særlig "historisk ansvar".

Rådslaget ser på det norske velferdssamfunnet i lys av utviklingen rundt oss.

Velferdssamfunnet slik vi vil ha det, skal gjenspeile de verdier og mål vi i fellesskap har satt for samfunnsutviklingen. Det er på dette grunnlag vi fatter vedtak som ivaretar barnas og de unges oppvekstvilkår og utdanning, som sikrer omsorg for syke, uføre og eldre, som har som mål en rettferdig fordeling og trygge faglige rettigheter. Her oppstår det samtidig et gjensidig avhengighetsforhold mellom Norge og omverden, og da i første rekke Europa.

For vi kommer ikke unna at barnehageplasser, eldreomsorg og de mange andre omsorgsoppgavene skal finansieres. Vi opplever et betydelig behov i vårt eget samfunn. Det skyldes ikke bare de mange oppgavene som ligger der, men også at folk setter omsorgsverdiene i sentrum. Det er et kjerneområde i Arbeiderpartiets eget verdigrunnlag. Vi vil ha et samfunn der menneskene både kan ta og vil ta ansvar for hverandre. Et samfunn der mennesket og ikke pengene er målet for det som gjøres, et samfunn der barna er viktigere en bilen, et samfunn der solidaritet kommer foran egennytte.

Men vi vet at omsorg for en stor del må tilbys gjennom den offentlige sektor og at alt dette har en utgiftsside. For å finansiere en stor offentlig sektor, for å ha verdier som kan fordeles, ja så må verdiene skapes. Dette perspektivet kan vi ikke miste av syne, selv om det kan være vanskelig å stå i mot når andre partier fra hvert sitt ståsted roper på mer-mer, som om det var en bunnløs kiste vi bare kunne øse av.

Vi vet at vi må skape godene. Vår egen evne til å organisere oss på fornuftige måter blir viktigere enn før. Vi vet at 90-årenes verdiskapning vil sette kunnskap og bearbeiding i sentrum. Dette er en utvikling som i særlig grad berører Norge. At vårt land av mange oppfattes som en typisk råvareleverandør til Europa skyldes ikke bare tolltariffene på videreforedlede fiskeprodukter. Nei, det dreier seg også om virkningene av å stå i utkanten

av den teknologiske og industrielle nyskappingsprosess som nå skyter slik fart med det indre marked på 1990-tallet. Her er det ikke noe alternativ til å ligge i front iallefall på noen felter.

Noen frykter for at den europeiske integrasjonsprosessen i seg selv skal true det velferdssamfunnet vi har utviklet i Norden. Andre er bekymret for at vi skal måtte slå av på vårt høye ambisjonsnivå i miljøpolitikken. Jeg tror vi vil få erfare at positive krefter i andre land har like stor vilje til å sikre sin egen og sine barns fremtid.

Skal vi ivareta vårt velferdsnivå så må vi altså spille på lag med disse kreftene. Vi er nemlig ikke tjent med at det oppstår for store forskjeller mellom våre velferdsgoder og faglige rettigheter her i landet og de ordninger som finnes i landene rundt oss. Hvis det skjer, kan det bli vanskelig for våre bedrifter å selge varer og tjenester fra Norge. Dette kan skje helt uavhengig av hvilken samarbeidsform vi velger med det øvrige Europa. Vi kan komme dithen at mange bedrifter ikke vil greie å overleve med et til sammenlikning høyt lønnsnivå og strengere krav til helse, sikkerhet og miljø. De vil søke mot land med svakere regler. Skal vi opparbeide og opprettholde strengere regler alene kan vi måtte godta nedgang i lønn for å kunne bevare arbeidsplassene.

Dette må vi motvirke. Ett er sikkert; vi når ingen mål ved å stenge oss selv ute fra samarbeid med andre land. Vi må aktivt bidra til at høye standardkrav blir lovfestet i alle europeiske land. Vi må styrke den store politiske familien som deler våre verdier. Dette er et sentralt mål for Euro-LO. Det må også være det for fagorganiserte i Norge - og for norske myndigheter. Men da må vi delta i den politiske og faglige samarbeidsprosessen som nå tar form på tvers av landegrensene.

Det finnes ingen harmonisert europeisk modell som kan gi den europeiske

velferdsstaten. Hvordan vi fordeler og hvordan vi prioriterer vil fortsatt være vår egen sak. Forskjellene er fortsatt store mellom de europeiske landene. Mangfoldet er Europas viktigste kjennetegn. Nasjonal identitet, kombinert med vilje til forpliktende samarbeid, må være grunnlaget for et sterkt og fremsynt fellesskap.

Den største trusselen mot velferdssamfunnet kommer mer enn noe annet innad i hvert enkelt land - fra de politiske krefter som vil trappe ned fellesskapsløsningene og det offentlige ansvar. Det vil fortsatt være slik at det er vår egen økonomiske evne og politiske vilje som avgjør våre nasjonale prioriteringer, både når det gjelder miljø og velferdssamfunn.

Dette illustrerer at vi må skaffe oss et trygt økonomisk fundament for å finansiere velferdssamfunnet, og for å gå videre i miljøpolitikken. Store deler av det vi skal bruke hjemme må vi tjene ute. Derfor er det ikke noe alternativ til aktiv deltakelse i det europeiske marked - det indre marked. Og vi må vinne kampen for våre verdier; nasjonalt, i Norden og i Europa - mot privatisering av viktige omsorgsgoder, for demokrati og for bred folkelig deltakelse.

Debattheftet gjengir også en undersøkelse som viser at svært mange nordmenn mener offentlige midler kan brukes bedre enn i dag. Det er en utfordring til oss: Hvem skal legge føringer for hvordan vi kan bruke pengene bedre? Her rører vi ved kjernen av nasjonal politikk, verdiene, prinsippene og holdningene kommer på ny i sentrum. Hva skal være offentlig ansvar? Hvem slår ring om de svake? Hvem kommer i skuddlinjen når det skal effektiviseres?

Vi ønsker en sterk offentlig sektor. Derfor må vi sørge for at den alltid er i pakt med tiden. Videreutviklingen av velferdssamfunnet - den sosialdemokratiske utfordringen - dreier seg om nytenking og nyskaping både

i det offentlige og i det private. Dette rådslaget gir oppslag og innspill til hva vi skal mene om disse fundamentale spørsmålene utover på 90-tallet.

I tillegg til å drøfte hvordan vi som nasjon skal møte de nye utfordringene, skal vi også drøfte hvilken plass vi ser for Norge i det nye Europa. Her må vi vie tid til å se på hva som faktisk er skjedd - og fortsatt skjer i vår verdensdel. Vi har i dag et helt annet Europa enn i 1972. Nasjonal sikkerhet har fått en ny betydning. Det som var delt, er blitt helt. EF er blitt noe annet enn mange fryktet - og noe annet enn det mange håpet. EØS-avtalen vil kunne spille en viktig rolle i den nye europeiske arkitekturen. Regjeringen arbeider for at denne avtalen skal bli et selvstendig alternativ som Norge kan velge.

Noen vil mene at dette er tilstrekkelig til å ivareta våre nasjonale interesser. Andre vil mene at det er EF-medlemskap som vil tjene Norge best. Det er ingen grunn til at vi skal ta mål av oss til å si Ja eller Nei til dette spørsmålet nærmest i den første uken av rådslaget. Dette ville jo i såfall bryte med hele ideen bak studiematerialet. Vi skal ta i bruk studiematerialet, oppsøke nye kilder, skaffe mer informasjon og bidra til felles analyser med gode spørsmål. Vi ville skusle bort en god anledning til en sentral og viktig samfunnsdebatt hvis vi nå aksepterte premissene til de som helst ikke ønsker noen debatt overhodet.

Partifeller,

I samtlige nordiske land står de europeiske utfordringene på dagsorden. Det er en styrke for oss alle. I møte med Europa har vi en ulik historie. Derfor kan diskusjonen om deltakelse i europeisk samarbeid skille seg betydelig fra et nordisk land til et annet. Likevel fremstår Norden for omverdenen som et felles system av land. Vi står samlet om felles verdier i den samme kulturelle forankring. Vårt nære nordiske fellesskap er helt unikt i

internasjonal sammenheng. I mange år har vi kunnet reise på tvers av de nordiske grensene uten pass. I mange år har vi hatt et felles nordisk arbeidsmarked. Innenfor den europeiske kulturkrets har de nordiske land utviklet samfunn der solidaritet, sosial trygghet og like muligheter for alle er klare særtrekk. Sammen har vi mye å bidra med i det større Europa.

I etterkrigstiden fremsto ofte den nordiske vei som et alternativ til den europeiske. Dette var blant annet sterkt fremme i den norske debatten i 1972. I dag er det ikke naturlig å trekke et slikt skille. Norden er ikke et alternativ til Europa. Norden er en del av Europa. Et samlet Norden vil ha langt større gjennomslag for sine verdier og politiske løsninger enn våre folketall skulle tilsi. Vi vet at dette er en politisk plattform som har fremtiden for seg i alle land, konkretisert ved vår blandingsøkonomi og vårt velferdssamfunn. Derfor er ikke dette gjennomslaget bare en mulighet vi skal utnytte, men også en mulighet meningsfellene i mange land håper vi skal bruke.

En nasjons identitet kan bare forstås ved å følge de lange linjene i historien. I årene som kommer skal Norge finne sin plass i det nye Europa. I møte med det neste århundre skal vi legge grunnlaget for at vårt land kan fremstå som en moderne og sunn industrinasjon, også for nye generasjoner.

Partifeller: Det er intet mindre enn denne helheten det dreier seg om. Debatten er vårt ansvar, en debatt tuftet på vårt verdigrunnlag.

Spørsmålene er stilt, svarene gjenstår. Vi har spennende og viktige måneder foran oss. Nå slutter vi rekkene, vi åpner dørene og innbyr hverandre til en offensiv, fremtidsrettet debatt. Er det noen som tør å stå utenfor dette store og spennende politiske verkstedet og denne sjansen til å forme fremtiden?

Jeg håper dere føler den samme forventning som jeg gjør. Nå gjelder det at

alle mobiliseres til den historieskapende debatten som partiet vårt og landet vårt sårt trenger.

Partifeller: God debatt!